

NÅR FORANDRINGENS VINDE BLÆSER OVER DET ÅBNE LAND

Fortællinger og landmandsfrihed i den grønne omstilling

FREJA MARIE HEGELUND, KATRINE VINTOV OG
INGE-MERETE HOUGAARD

„Man mener jo ikke selv, at man er ond ved dyrene eller ond ved naturen. Man føler, at det er én selv, der går og passer på naturen og kender den,“ siger Mads, der er landmand i Himmerland. Han står sammen med sine to søskende Emil og Ida et godt stykke ude ad en grusvej, der har ført os ud på familiens slægtsjord. Sammen har de omkring 50 hektar lavtliggende engareal langs åen. Mads, der er uddannet landmand og agronom, arbejder som landbrugsrådgiver og forvalter derudover slægtsjorden sammen med Emil, der går passioneret op i jagt. Ida er ved at uddanne sig til biolog, og søskendeflokken udgør dermed en oplagt trio at tale med, hvis man vil forstå uenighederne om det åbne lands fremtid og landbrugets rolle deri. Ida fortæller:

Vi har tit diskussioner hen over aftensmaden, netop fordi Mads har læst til landmand, mens jeg har læst til biolog. Man kan godt mærke, at vi lærer om det samme, men med to forskellige sprog. [...] Vi har måske samme ønsker [til landskaberne], men med forskellige vinkler.

Søskendetriens forskellige forståelser af landskabet kommer særligt til udtryk, da samtalen slår ind på landbrugets påvirkning på landskabet, hvor de to søskende udfordrer Mads: „Jeg tror, det store problem i det her område er næringsstofftilførsel; de der høje græsser trives for eksempel helt vildt godt her,“ konstaterer Ida og peger rundt på de lange strå, der lystigt breder sig i englandskabet. Mads virker overrasket: „Det er nok 25 år siden, der er blevet dyrket herude, så der er jo ikke noget, der kan give det gødning.“ Han undrer sig over, at der, som Ida påstår, kan være „for meget gødning“, når engene har ligget brak uden tilsat næring i så mange år. Men Ida fastholder, at „der er masser af arter, der indikerer høj næringsbelastning netop her“. Mads virker ærgerlig og udtrykker frustration over Idas skepsis over for den nærringsstofftilførsel, som han som landmand bliver draget til ansvar for. Han fortæller, at han i sit arbejde ofte møder en lig-

nende kritisk opfattelse af landbruget, hvor der bliver sat spørgsmålstegn ved landbrugets forvaltning og indvirkning på natur og biodiversitet. Ifølge Mads portrætteres landbruget som et „problem“, der står i modsætning til dominerende samfundsmål for natur, biodiversitet og klima. Mads mener i stedet, at „rigtig mange bliver landmænd, fordi de godt kan lide naturen og gerne vil være i naturen“. Snarere end at ødelægge eller udnytte naturen mener danske landmænd ifølge Mads, at de passer på den og er gode til at læse og værne om dens behov.

Den presserende klima- og biodiversitetskriser stiller nye krav til landbrugets rolle i det åbne land. Landmænd i Danmark ejer og forvalter 61 procent af Danmarks samlede areal (Danmarks Statistik 2020), og landbruget står samlet set for 22 procent af de danske drivhusgasudledninger (DCE 2019). Derfor er landbruget udset til at skulle reducere sine drivhusgasudledninger markant, hvilket gør landmanden¹ til en nøglefigur i den grønne omstilling. Med den politiske ambition om at tage 100.000 hektar lavbundsjord ud af drift inden 2030 (Finansministeriet 2021) er debatten om landbrugets plads i landskabet således højaktuel. Samtidig oplever landmændene at skulle leve op til en række krav og regler for fortsat at kunne modtage tilskud og indgå i de støtteordninger, der er centrale for at få bedriftsøkonomien til at hænge sammen (Danmarks Statistik 2018; Mack et al. 2021).

Dette udefrakommende pres og landbrugserhvervets økonomiske afhængighed står i modsætning til værdier om autonomi og selvstændighed, der ofte fremhæves i litteraturen som karakteriserende bonden (Stock et al. 2014; van der Ploeg 2018; Wolf 1966). Ifølge Paul Stock et al. kommer autonomien særligt i spil, når landbrugspraksisser står over for store forandringer såsom stigende globalisering, neoliberalisering og konkurrence på verdensmarkedet (Stock et al. 2014:413; se også van der Ploeg 2018). Bernard Slicher van Bath peger med begrebet *landmandsfrihed* på landmændenes konstante higen efter selvbestemmelse og frihed (i van der Ploeg 2018:38).² Dette indebærer både en frihed *fra* udefrakommende krav, kontrol og afhængighed og en frihed *til* at producere, som man selv finder bedst (Stock et al. 2014:413; van der Ploeg 2018:17). Inger Anneberg og Nils Bubandt (2016) beskriver landmandsfrihed som en særlig frihedstrang, der udspringer af en grundlæggende skepsis over for statens juridiske ret og videnskabelige indsigt samt en afhængighed af bankers finansieringsvillighed, højteknologisk udstyr og rådgiveres ekspertindsigt. Landmændene navigerer således i et spændingsfelt mellem en afhængighed af offentlige tilskud og støtteordninger på den ene side og en søgen efter autonomi fra det offentlige system på den anden side (op.cit.117). I dette lys er de aktuelle behov for grøn omstilling og øget biodiversitet endnu et lag af udefrakommende krav og vilkår, der fremstiller landbruget som et problem for natur og klima og samtidig be-

grænser landmændenes autonomi og frihedstrang. Situationen mellem Mads og Ida eksemplificerer denne dynamik mellem udefrakommende indblanding og hævdelser af den landbrugsfaglige viden om natur på et mikroplan, hvor Mads' landbrugsfaglige viden udfordres og betvivles af en biologfaglig vurdering af områdets næringsstofforsyning.

Denne artikel undersøger, hvordan danske landmænd positionerer sig i forhold til nye nationale mål for grøn omstilling og visioner for det *åbne* land. Dette sker i konteksten af et konkret naturforvaltningsprojekt, der blandt andet indebærer en multifunktionel jordfordeling, hvor interesser på tværs af landbrug, natur og landdistriktsudvikling samtænkes. På baggrund af etnografisk feltarbejde i Himmerland undersøger vi gennem begrebet *fortællinger*, hvordan landmænd navigerer i forandrede omstændigheder og forhandler deres plads i fremtidens landskab. Samtidig belyser vi, hvordan landmandsfrihed kommer til udtryk under de nye udefrakommende krav til klima og biodiversitet i bedriften.

I det følgende udlægges vores forståelse af fortællinger som teoretisk begreb samt vores anvendelse af fortællinger som metodisk greb. Herefter skitseres landbrugets historiske udvikling, inden den empiriske analyse udfoldes. Artiklen argumenterer for, at landmændene gennem (hverdags)fortællinger forhandler deres plads i landskabet på tre måder: ved at fremstille landbruget som en del af dansk natur, ved at anfægte myndighedernes vidensgrundlag og ved at iscenesætte landbruget som løsning på samfundets klima- og biodiversitetsudfordringer. Afslutningsvis placeres artiklens pointer i den aktuelle debat om den grønne omstilling af landbruget med indsigten, at landmændene har en væsentlig anden forståelse af natur end myndighederne, hvilket udfordrer samarbejdsdrevne naturforvaltningsprojekter i det åbne land.

Fortællinger som forhandling

Historiefortælling er en grundlæggende menneskelig aktivitet (Barthes 1977). Ved at fortælle former vi selv og taler os ind i et bredere fællesskab med en fælles identitet (Ochs & Capps 1996, 2002; Peacock & Holland 1993; Steffen 1997). I denne artikel benyttes fortællinger i forståelsen hverdagsfortællinger (Gubrium & Holstein 2009), eller hvad Elinor Ochs & Lisa Capps (2002) kalder *personlige hverdagsnarrativer*. Artiklen igennem benyttes begreberne fortællinger og hverdagsfortællinger om samme fænomen. Hverdagsfortællinger adskiller sig fra abstrakte narrativer, idet de er konkrete sproglige handlinger, der opstår i hverdagssituationer (op.cit.1-2) som for eksempel mellem naboer eller i mødet mellem landmand og myndighed. Hvor fortællinger i den strukturelle tilgang har en start, en midte, en slutning og ofte en morale (Ochs & Capps

1996, 2002; Riessman 2005), er fortællingerne, der præsenteres i denne artikel, et udpluk af længere samtaler og en del af en større social kontekst (jf. Bruner 1986; Gubrium & Holstein 2009; Ochs & Capps 2002). Som Ochs og Capps fremhæver, kan hverdagsfortællinger være ufærdige, selvmodsigende og uden en klar pointe (Ochs & Capps 2002:56). Fortælleren kan være forvirret, overrasket eller frustreret over en situation, som når Mads i den indledende vignette knytter sin ærgrelse over den udpegede næringsstofbelastning på den braklagte mark til et større narrativ om udpegningen af landbruget som „et problem“. At fortælle er dermed en måde at bearbejde oplevelser på og skabe mening med ellers fragmenterede begivenheder (Bruner 1986; Ochs & Capps 1996, 2002). Fortællinger medierer således oplevelser og former fremtidig handling; de sætter situationer og begivenheder ind i et større plot, der skaber forbindelse mellem fortid, nutid og potentiel fremtid og peger i en specifik retning eller et ønsket fremtidsscenario (Bruner 1986; Mattingly 1994; Ochs & Capps 1996, 2002; Peacock & Holland 1993). Fortællinger er dermed en måde at navigere i forandrede omstændigheder på – ved at fortælle bevæger individet sig fra at „blive handlet på“ til at være „den handlende“, hvilket giver en følelse af agens og handlekraft (Jackson 2013:35-36, 52-53).

Samtidig kan hverdagsfortællinger indgå i eller reflektere større og bredere narrativer (Ochs & Capps 2002; Steffen 1997). Dette ses eksempelvis i den indledende vignette, hvor Mads' fortælling om, at „mange landmænd godt kan lide at være i naturen“, afspejler og reproducerer landbrugets interesseorganisationers narrativ om, at „landbruget er en del af dansk natur“ (se fx Bæredygtigt Landbrug 2017) som et modsvar til en dominerende fortælling om landbruget som et „problem“ for natur, miljø og klima (Kramer 2022). På denne måde tager nogle fortællinger form som *modfortællinger* til et dominerende narrativ (Andrews 2002; Ochs & Capps 1996). Mens disse – ligesom andre fortællinger – udtrykkes individuelt, taler de ofte ind i en bredere meningssammenhæng og hører til et specifikt fællesskab (Andrews 2002:1-2).

I konteksten af den aktuelle klima- og biodiversitetskrise, hvor landbruget møder nye krav til grøn omstilling, undersøger vi, hvordan landmænd gennem hverdagsfortællinger skaber mening i forandrede omstændigheder (jf. Jackson 2013; Steffen 1997). Vi viser, hvordan de forhandler deres plads i både de fysiske og sociale landskaber – altså pladsen til at dyrke og forvalte de konkrete landskaber i konkurrence med andre former for arealanvendelse såsom naturprojekter, men også deres legitimitet som erhverv i det danske samfund. Ligesom fortællinger forstår vi her *forhandlinger* både på det konkrete plan og på det abstrakte plan. Vi undersøger, hvordan landmændene skaber og reproducerer modfortællinger (jf. Andrews 2002; Ochs & Capps 2002), der udfordrer domi-

nerende viden og dermed taler ind i en grundlæggende skepsis mod myndigheder (jf. Anneberg & Bubandt 2016). Således reflekterer modfortællingerne en landmandsfrihed i form af en higen efter selvbestemmelse (jf. Stock et al. 2014; van der Ploeg 2018), hvor fortællinger om en ønsket fremtid er en måde, hvorpå landmændene kan navigere i de forestående forandringer og forhandle deres plads i landskabet.

Fortællinger som metodisk greb

Artiklen er baseret på etnografisk feltarbejde foretaget i perioden 2021-2022 blandt landmænd, borgere og myndighedspersoner i Himmerland. Feltarbejdet har fundet sted i tilknytning til forskningsprojektet Lokale landvindinger, der er et samarbejde mellem forskere, tre kommuner og Naturstyrelsen. Her undersøges implementeringen af et større naturforvaltningsprojekt, hvor fortællinger bruges som metodisk greb i samskabelsen af fremtidens landskaber. Fortællinger som metodisk greb er tidligere blevet benyttet i studier af udviklingsprojekter og landskabsplanlægning (Sandercock 2003; Little & Froggett 2010; van Hulst 2012). Leonie Sandercock (2003) viser blandt andet, at planlægning i sig selv er en form for fortælling, hvor fortællingens overbevisende kraft – i form af eksempler, anekdoter eller forestillinger om fremtiden – bliver brugt til at forme samtalen og skabe en fælles mening for udviklingen af et område (se også van der Hulst 2012). Denne artikel fokuserer hovedsageligt på landmændenes perspektiv og fortællinger, hvilket også fremgår af det empiriske materiale. Artiklen er baseret på kvalitativ dataindsamling foretaget gennem markvandring, køkkenbordssamtaler, deltagerobservation på lokale landbrugsbedrifter og *aktive interviews* (jf. Anderson 2004; Evans & Jones 2011; Ingold & Vergunst 2016), hvor vi med landmændene har bevæget os rundt i landskaberne. Ifølge Jon Anderson er bevægelse gennem landskaber med til at aktivere minder, viden og praksisser, som ellers ikke er tydelige (Anderson 2004:255, 257-58). Ligeledes beskriver Keith H. Basso, hvordan landskabet – samt den måde, hvorpå folk bevæger sig i det og fortæller om det – er en indgang til at forstå det sociale liv i konkrete områder (Basso 1988:100-01). Sophie Pascoe et al. (2021) viser hvordan fortællinger som metodisk greb kan afsløre forskellige forståelser af klimaforandringer. Ved at bevæge os med landmændene gennem landskabet har vi kombineret disse metoder og udforsket konkrete fortællinger om steder, landmændenes forståelser af natur og deres forestillinger om og forhandlinger af deres plads i landskabet.

Vores tilknytning til det større naturforvaltningsprojekt har givet os en særlig positionering i felten: Fremfor blot at være en samtale mellem landmand og

antropolog har vi gennem vores samarbejde med de offentlige myndigheder fået en mellemposition, hvor landmændene til en vis grad forventer, at deres fortællinger formidles videre til myndighederne (selvom vi løbende har gjort opmærksom på, at de ikke bør forvente dette). Eksempelvis udtrykker en landmand, at han opfatter os som brobyggere, der er tættere knyttet til beslutningstagerne, og at han er kommet tættere på myndighederne gennem kontakten til os. Fortællingerne giver således indsigt i, hvordan landmændene positionerer sig over for myndighederne, og hvordan de forhandler deres rolle og plads i samfundet. I det følgende skitseres baggrunden for landbrugets udvikling og de forandrede omstændigheder, som erhvervet står over for.

Fra bonde til naturforvalter

De seneste århundreder har budt på mange store udfordringer både økonomisk og kulturelt for det danske landbrugserhverv. Mens erhvervet ofte tildeles en central betydning for opbygningen af det danske samfund i form af velfærdsstatens velstand og solidaritet (Anneberg & Bubandt 2016; Larsen 2017), er landbruget i dag afhængigt af en lang række statslige og overstatslige tilskudsordninger (såsom arealstøtte, tilskud til bestemte afgrøder og omlægningsbidrag), der får økonomien i bedrifterne til at løbe rundt (Danmarks Statistik 2018; Landbrugsstyrelsen 2023a, 2023b). Denne støtte kan ses som en del af en samfundskontrakt, hvor landmanden understøttes økonomisk til gengæld for at sikre en stabil fødevarerproduktion (Europa-Kommissionen 2023). Alligevel udgør den danske landbokultur et bagtæppe for nutidige beskrivelser af særegne træk i dansk kultur (Hastrup 1992:200; Jenkins 2014:43; Kærgård & Dalgaard 2014; Larsen 2017:103). Fortællingen om „Danmark som landbrugsland“ – en fortælling, der stadig flourer i det politiske landskab (se fx Socialdemokratiet 2023) – kan spores tilbage til de politiske argumenter for stavnsbåndets ophævelse i 1788, hvor det blev muligt for bønder at eje og drive jord (Fritzbøger 2009:105; Mordhorst 2014:127-28). Landbruget har siden været organiseret omkring individuelt selveje og drift af hele produktionsapparatet – herunder jord, maskiner og arbejdskraft (Fritzbøger 2009:105; Larsen 2016:16, 35). Op igennem det 20. århundrede bestod landbruget primært af mindre og alsidige bedrifter, hvor mange forskellige afgrøder og husdyrhold sikrede en høj risikospredning (Kærgård & Dalgaard 2014:19; Møller et. al. 2002:150). Siden 1960'erne har den teknologiske udvikling i form af øget maskinkraft, kemiske hjælpemidler og en tiltagende konkurrence på det globale marked dog resulteret i et stadigt større incitament for specialisering og udvidelse. Øget mekanisering, urbanisering og sammenlægning af mindre landbrug har medført, at antallet af bedrifter er fal-

det drastisk, og de øgede investeringer i nye anlæg og større og mere effektive maskiner har resulteret i et gældsæt landbrug (FVM 2021; Kærgård & Dalgaard 2014; Larsen 2016).

På trods af store forandringer i landbruget knyttes landbobefolkningen til staidighed til et romantisk billede af „sande danske værdier“ såsom lighed, opfindsomhed, hårdt arbejde og uafhængighed (Jenkins 2014:43). Frihed og selvstændighed beskrives ofte som fundamentet for et særegent skandinavisk ideal om det „at kunne klare sig selv“ (Hastrup 1992:200; Kærgård & Dalgaard 2014:13). Sammen med en indgroet mistro til højere autoriteter (Jenkins 2014:43) resonnerer dette med begrebet landmandsfrihed (Slicher van Bath i van der Ploeg 2018:38). Dette ideal om selvstændighed, der karakteriserer den frie bondestand (Bruun et al. 2015; Krøijer 2020:81), er dog under pres i en tid, hvor erhvervet er økonomisk udfordret og afhængigt af et omfattende net af støtteordninger (Anneberg & Bubandt 2016:117-18). Herudover har samtidens krav til øget dyrevelfærd, miljøhensyn og CO₂-reduktioner medført, at landbruget i den offentlige debat tiltagende bliver tilskrevet en skurkeposition (Kramer 2022:45, 47). Klima- og biodiversitetskrisen stiller med andre ord nye krav til forvaltningen af det åbne land, der presser landmændene i deres søgen efter landmandsfrihed.

Over 50 procent af landbrugssektorens samlede udledninger fra jordbearbejdning kommer fra lavtliggende marker med humusrige jorde,³ på trods af at disse såkaldte lavbundsjordene kun udgør 7 procent af det samlede landbrugsareal (Klimarådet 2020). Derfor anses udtagning af lavbundsjordene som en af de vigtigste komponenter i reduktionen af landbrugets udledninger (Finansministeriet 2021) og landbrugets bidrag til den grønne omstilling af samfundet. Et af værktøjerne til at imødekomme dette er multifunktionel jordfordeling, der skal samtænke en bred vifte af ønsker til de danske landskaber, herunder drivhusgasreduktion, biodiversitet, klimatilpasning, grundvandsbeskyttelse, friluftsliv, landdistriktsudvikling og landbrug (Naturstyrelsen 2022).

I området for vores undersøgelse udspringer den multifunktionelle jordfordeling af det EU-finansierede projekt LIFE IP Natureman, der har til formål at beskytte og bevare udsatte biotoper og naturtyper (Naturstyrelsen 2023). Et af værktøjerne til dette er at gøre naturpleje til en rentabel og udbredt driftsgren gennem tilskudsordninger til landmænd, der står for afgræsning af udvalgte arealer. LIFE IP Natureman-projektet indebærer herudover en række delprojekter og ordninger, som vi i artiklen samlet refererer til som naturforvaltningsprojektet“ i området.

Med naturforvaltningsprojektet lander samtidens ønsker og krav til det åbne lands forvaltning på de lokale landmænds dørrtrin med et ønske om, at de samarbejder med myndighederne om den grønne omstilling af landbruget. Dette

samarbejde søges blandt andet gennem lodsejermøder, individuelle samtaler om fremtidsplaner og interesse i afgræsning samt forhandlinger om deltagelse i jordfordeling, der alt sammen bygger på frivillige aftaler. De nye visioner for det åbne land står dog ofte i kontrast til, hvad mange konventionelle landmænd forstår ved „godt landmandskab“, hvilket indebærer ukrudtsfrie marker, snorlige rækker og en maksimering af jordens udbytte (se også Kramer 2022:45). Kontrakten mellem landmand og samfund er således blevet betydeligt ændret. Hvor landmanden tidligere fik tilskud til at sikre en stabil fødevarerproduktion, udgør tilskud til naturbevarelse og grønne tiltag i bedrifterne nu en stadigt større andel af den samlede tilskudspulje (Landbrugsstyrelsen 2023c). Størstedelen af arealerne er altså stadig udpeget til intensiv landbrugsproduktion, hvorfor der ikke er tale om en decideret afmontering af landmandsrollen, men nærmere en diversificering af måden at drive sin bedrift på. I det følgende udfoldes, hvordan landmændene gennem hverdagsfortællinger forholder sig til disse nye naturprojekter.

„En del af den danske natur“

Der er jo nogen, der mener, at sådan en rapsmark, vi har her uden for vinduet, det er én stor ørken, men det var der, der var allermest vildt, da vi var på jagt for 14 dage siden. Der var to rådyr, og så sad der 20 bekkasiner. De elsker at sidde i det der. Det var ét stort mylder. Så det er blevet meget sort-hvidt, men det er det bare overhovedet ikke; der er ikke kun natur i noget urørt skov, hvor nogen sætter et højt hegn op omkring.

I spisestuen sidder landmanden Dan og undrer sig over, at de kommunalt ansatte biologer ikke kan se den natur, der ifølge ham udfolder sig på hans bedrift. Både i samfundet generelt og i mødet med myndighederne oplever han, at ikke al slags natur bliver værdsat. Han fortsætter:

Hvorfor skal jeg lave noget om? Vi har masser af natur. Vi har ikke andet. Nogle gange skal vi næsten sparke os frem for fasaner og harer om foråret. Det er ikke til at komme til. Så hvad er det, der skal laves om? Hvad er det, der skal være bedre? Og hvem er det, der skal bestemme, hvornår noget er bedre?

Ifølge Dan er dialogen med myndighederne præget af et ensidigt blik på, hvad natur er. De har ifølge ham kun øje for specifikke biotoper og naturtyper i henhold til visionerne for det åbne land, mens naturen for Dan udfolder sig på flere og andre måder:

Det, jeg hører mange steder, det er, at 'vi vil godt have noget åbent land med noget kortklippet græs, og der skal være nogle steder, fuglene kan sandbade, og der skal være nogle søer og noget krat, og der skal være noget høj bevoksning og noget lav

bevoksning', og det er også fint. Men det er en golfbane, du lige har beskrevet. [...] Både her i landbruget og på golfbanen, det er da noget fantastisk natur.

En rapsmark, et stykke urørt skov eller en golfbane kan ifølge Dan have lige stor kvalitet som natur – og for Dan viser dette sig særligt i kraft af det dyreliv, han ser udfolde sig i landskabet. Samme opfattelse går igen hos landmanden Peter, som vi træffer, mens han betragter sin majsmark:

Hvad er der galt med den mark for at kalde den natur? Du kan se langt. Der står tit rådyr ude i kanten. Du kan næsten altid se et eller andet dyr. Man kan så diskutere, om vi skal dyrke den. Men nu er vi blevet enige om, at det skal vi. Så hvad er der galt med det?

Dan og Peter har ikke svært ved at få øje på naturen på de dyrkede marker. Kriterierne, som de to landmænd stiller op for, at naturen kan eksistere, er tilstedeværelsen af dyreliv og store åbne vidder – uanset om der er landbrugsdrift eller ej. Bearbejdning og opdyrkning af en mark forhindrer således ikke ifølge de to landmænd, at marken er en del af naturen på lige fod med urørt skov eller uopdyrkede arealer. På den måde giver Peter og Dan udtryk for en forståelse af natur, hvor landbrug og natur er integrerede entiteter. I landmændenes øjne udspiller naturen sig således både gennem, på og med landbruget, der, som Peter fortæller, „er en del af den danske natur“.

Denne opfattelse af natur står i modsætning til myndighedernes forståelse af, hvad natur er. I naturforvaltningsprojektet fremstår natur som sårbare biotoper, der kan fremmes gennem høslæt og afgræsning (Naturstyrelsen 2023), hvilket divergerer fra landmændenes kategorisering af rapsmarker og golfbaner som en del af naturen. Landmændenes hverdagsfortællinger afslører dermed en væsensforskel i udgangspunktet for samarbejdet i naturforvaltningsprojektet.

Med formuleringen om „landbruget som en del af den danske natur“ taler Dan og Peter – ligesom Mads i den indledende vignet – sig ind i et bredere narrativ, som ofte fremføres af nogle af landbrugets interesseorganisationer (se Bæredygtigt Landbrug 2017; Landbrugsavisen 2014; se også Larsen 2017:109-12). Eksempelvis skriver *Landbrugsavisen*, at „landbrug er også natur“ (Landbrugsavisen 2014), samt at „i landbruget har vi både naturarealerne og de værktøjer, der skal til for at pleje dem“ (Landbrugsavisen 2010). De enkelte hverdagsfortællinger fra samtalerne med landmændene i Himmerland er således del af en bredere social kontekst og en større samfundsmæssig samtale (jf. Ochs & Capps 2002). I landmændenes udsagn spores landbrugssektorens fælles fortællinger, som landmændene bringer i spil, dels som en måde at forme deres egen identitet på, dels til at tale sig ind i en fælles identitet for landbruget (jf. Ochs & Capps 1996, 2002; Peacock & Holland 1993; Steffen 1997). På den måde

positionerer de sig som en del af et større fællesskab; deres hverdagsfortællinger er enkeltstående udsagn, men trækker på narrativer fra et større værdifællesskab (jf. Andrews 2002). Dette er både et værdifællesskab, de kan læne sig op ad, og som de er med til at reproducere via lokale fortolkninger og tilpasninger af fortællingerne (jf. Pottier 2003).

Landmændenes spørgsmål om, hvad der skal være bedre, hvad der skal laves om, og hvad der er galt med at kalde en opdyrket mark natur, modsiger samtidig det øvrige samfunds negative fremstillinger af landbruget som *klimaskurk* (jf. Kramer 2022). Med afsæt i deres personlige oplevelser skaber Dan, Peter og Mads således en modfortælling (jf. Andrews 2002; Ochs & Capps 2002), der udfordrer det dominerende narrativ om, at landbruget ødelægger eller står i modsætning til naturen. Ved at fremhæve landbrugsarealernes naturkvalitet giver landmændene således udtryk for en landmandsfrihed (jf. Anneberg & Bubandt 2016; Slicher van Bath i van der Ploeg 2018), idet de forholder sig skeptisk til samfundets narrativ og gerne ser sig fri fra udefrakommende indblanding i deres arbejde med naturen (jf. Stock et al. 2014). Fra at „blive handlet på“ (jf. Jackson 2013) gør landmændene via deres fortællinger om natur og landbrug som sidestillede entiteter sig selv til „handlende“ (jf. Jackson 2013) og aktive medskabere i landskabet. Ved at fremstille landbruget som „en del af dansk natur“ gør landmændene således sig selv til medskabere fremfor modstandere af naturen og forhandler dermed en plads i fremtidens landskab – også under de nye krav til natur og biodiversitet. Ligeledes udfordrer landmændene visionerne bag naturforvaltningsprojektet ved at forholde sig skeptisk til projektets vidensgrundlag, hvilket næste afsnit vil udfolde.

„Hvis man ikke gør noget, så bliver det ét stort krat“

Rundtom på markerne i projektområdet kan man spotte køer, der holder græsset nede på braklagte arealer. Køerne tilhører landmanden Per, der som en af de eneste i området arbejder med naturpleje. På daglig basis tilser han køerne, og på dagens tilsynsrunde peger han på et buskads langs åen, der adskiller markerne: „Hele vejen hen her er jo groet til i pil og krat, og der siger jeg: Der får du sgu ingen biodiversitet. Det er fuldstændig goldt inde under sådan nogle træer.“ Han fortæller os om samarbejdet med myndighederne og siger, at der stadig er uafklaretheder mellem ham og biologerne fra kommunen. Kommunen ønsker mere afgræsning i fremtiden, men vil samtidig sløjfe dræn og grøfter: „Og så bliver markerne altså for våde til, at mine køer kan gå der.“ Han undrer sig over, hvordan naturpleje kan sameksistere med de stadigt vådere marker; for ham kan afgræsning ikke lade sig gøre, hvis markerne bliver vådere. „Man fremskynder det [krattet] ved at hæve

vandstanden. For dyrene kommer ikke ud og afgræsser, [...] og hvis man ikke gør noget, så bliver det ét stort krat om 20-30 år," siger han.

Flere landmænd i projektområdet udtrykker ligesom Per bekymring for krattets fremvækst. Det omdiskuterede pilekrat trives i fugtig jord og vokser især frem på braklagte landbrugsarealer og enge, hvor landbrugsdrift ikke længere bremser pilens vækstbetingelser. Pilekrat er således ofte en konsekvens, når landbrugsdrift ophører i landskaberne, eller når dræn og grøfter sløjfes, så markerne bliver vådere (Naturen i Danmark 2013). Ligesom Per fortæller landmanden John, at han frygter, at tilgroningen af arealerne vil blive værre, hvis myndighederne gennemfører deres planer om at sløjfe områdets dræn:

Hvis vi forsummer det hele og lader det springe op i pil, er det hårdt for haren, agerhønen, bekkasinen og viben. Det vil fremme ænder, gæs, blishøns og råvildt. Vi har masser af jord, vi kan få til at springe op i pil, hvis det er det, vi vil. Det skal ikke tage mange år.

Ifølge John vil forsumpningen fremme arter, der allerede har gode livsbetingelser i området, mens angiveligt mere sjældne arter som bekkasin og vibe vil blive udfordret. Ligesom Per betoner John således en viden om biodiversitet og natur og dermed også en indsigt i konsekvenserne af naturforvaltningsprojektets tiltag. Landmændene udtrykker således både en viden om landskaberne og dyrenes livsbetingelser og en skepsis over for vidensgrundlaget for naturforvaltningsprojektet i området. Myndighedernes ønske om at genetablere områdets naturlige hydrologi⁴ og visionen om øget afgræsning hænger ifølge de to landmænd ikke sammen. Vådere landskaber vil i stedet medføre et krat i hastig vækst til gene for landbruget og naturens trivsel.

Ifølge Anneberg og Bubandt bunder landmænds skepsis over for statens videnskabelige indsigt i et spændingsfelt mellem landmandsfrihed og idealet om at kunne klare sig selv og den samtidige afhængighed af statslige instanser og ekspertsystemer (Anneberg & Bubandt 2016:117-18). I en kontekst af stigende husdyrproduktion, dyrevelfærdsdebatter og frygt for multiresistente bakterier følger forfatterne mødet mellem landmand og myndighed under et kontrolbesøg på en svineproduktion og beretter om den skepsis, som landmanden udtrykker over for statens juridiske ret og kontrollørens faglighed (ibid.). Ligeledes ser vi Pers og Johns skepsis over for vidensgrundlaget i naturforvaltningsprojektet som bundende i en mistro mod statslige instansers faglighed og interventioner. De udtrykker dermed gennem deres udsagn en landmandsfrihed; en stræben efter at kunne klare sig selv og bruge jorden, som de selv finder bedst (jf. Stock et al. 2014; van der Ploeg 2018). På samme måde som fortællingen om „landbruget som en del af dansk natur“ beskrevet ovenfor kan skepsissen over for

den statslige autoritets viden ses som en modfortælling (jf. Andrews 2002), hvor dominerende viden i samfundet bliver anfægtet af landmændene.

Samtidig udtrykker landmændene en bekymring for de landskabsforandringer, som naturforvaltningsprojektet vil medføre. De frygter, at ophør af dræning vil skabe „et stort krat“, og det strider imod deres idé om, hvad god natur og biodiversitet er. Ved at hævde projektets inkongruens mellem visioner og redskaber forsøger landmændene således at bremse, hvad de ser som en bekymrende fremtid, der truer deres arbejdsgange. På den måde er landmændenes modfortælling et forsøg på at navigere i de forandrede omstændigheder med nye naturkrav og udsigten til en fremtid med substantielle forandringer i landskabet.

Som modvægt til myndighedernes vidensgrundlag for projektet fremhæver landmændene i stedet deres egen viden om effekterne af naturforvaltningsprojektet. Dette kommer eksempelvis til udtryk, når John beretter om, hvilke arter vådlægningen af området og tiltagende krat vil fremme og true. Ligesom Mads' bemærkning i den indledende vignette om, at det er landmændene, „der går og passer på naturen og kender den“, illustrerer Johns beretning en erfaringsbaseret tilgang og viden om landskaberne. Flere af landmændene fortæller desuden om, hvordan deres forældre og bedsteforældre har anlagt dræn i markerne, og hvordan de gennem overleveringer fra de forrige generationer har lært deres arealer at kende – fra far til søn og gennem det daglige arbejde på bedriften. Landmændenes viden reflekterer således en lokalt funderet og *situeret viden* (Haraway 1988; se også Escobar 1998; Gherardi 2008; Pottier 2003); en viden, som de offentlige myndigheder ikke har direkte adgang til.

Mens myndighederne har forsøgt at informere og inddrage landmænd og andre lokale borgere gennem åbne møder og individuelle samtaler, fortæller flere landmænd, at de ikke i tilstrækkelig grad føler sig informeret om, hvad der sker i projektet. Nogle gange oplever de, at „det går for stærkt“, og at myndighederne i projektet træffer beslutninger hen over hovedet på dem. Andre gange mener landmændene, at „det går for langsomt“, og at de ikke kan se fremdrift i projektet. Efterspørgslen efter bedre inddragelse ser vi som udtryk for en forhandling mellem forskellige vidensformer.

Vidensproduktion er ifølge Johan Pottier indlejret i kulturelle og sociale processer, der er gennemsyret af magt, autoritet og legitimitet (Pottier 2003:2). Når en gruppe føler sig underkendt i sit vidensgrundlag, indebærer det social kamp, konflikt og forhandling (ibid.). Myndighedernes viden trækker på etablerede videnskabelige praksisser, men fremstår for landmændene som generaliserede og uden forbindelse til de konkrete landskaber, som myndighederne har i sinde at forvalte. Ved at pege på inkongruensen mellem naturforvaltningsprojektets visioner på den ene side og de effekter, som landmændene forventer at disse vil medføre, på den anden, anfægter landmændene myndighedernes vidensautori-

tet. Med udgangspunkt i konkrete observationer, kendskab til naturen og mulige udfald af projektets interventioner fremhæver landmændene i stedet deres egen erfaringsbaserede viden. Da landmændenes indsigelser i nogen grad bliver taget til efterretning hos myndighederne, bevæger landmændene med deres fortællinger sig igen fra at være „handlet på“ til at være „de handlende“ (jf. Jackson 2013). Samtidig positionerer de sig selv som en del af løsningen, hvilket udfoldes i det følgende.

„Vi vil jo gerne det samme sted hen“

Tilbage i spisestuen fortæller Dan om, hvordan ordninger, krav og kontrol ikke stemmer overens med den måde, han ønsker at drive sin bedrift på. Han føler sig ofte fanget i udefrakommende krav, som ifølge ham ikke er hensigtsmæssige. Derfor har han siden overtagelsen af bedriften fra sine forældre meldt sig ud af samtlige støtteordninger og lever af en indkomst fra et fuldtidsjob i landbrugssektoren. Det giver ham en større grad af frihed og mulighed for at træffe egne beslutninger. Han foretrækker, „at det er vejret og jorden, der bestemmer [hvad, der skal gøres hvornår], og ikke et eller andet skema“. Han ønsker bredere rammer, så han som landmand kan opfylde visionerne om mere natur og biodiversitet på sin bedrift – men på egne betingelser: „Landmanden som naturforvalter ved bedre selv, hvordan han skal drive sin ejendom, end man sidder og ved alle mulige andre steder,“ siger han og henviser til naturforvaltningsprojektet. Dan tager således udgangspunkt i en bredere skepsis mod generelle krav til landbruget og knytter den til det konkrete naturforvaltningsprojekt og hans modvillighed i forhold til at samarbejde med myndighederne lokalt.

Dans udsagn bærer præg af en søgen efter landsmandsfrihed, idet han efterlyser den „frie selvbestemmelse“. Han peger på, at landmanden „selv bedst ved“, hvordan han skal drive sin jord, og kritiserer samtidig de stigende krav, som rammer hans bedrift. Dermed reflekterer Dans udsagn centrale elementer i van der Ploegs karakterisering af landsmandsfrihed – nemlig frihed *fra* statskontrol og regulering samt frihed *til* at organisere sig eget arbejde (van der Ploeg 2018:38; se også Stock et al. 2014:413). Dan anerkender projektets målsætninger, men påpeger, at „der er rigtig mange veje til målet“. Samtidig fremhæver han en lokal viden om landskaberne (jf. Gherardi 2008; Haraway 1988; Pottier 2003) ved at pege på, at det er „vejret og jorden“, der bør bestemme, hvornår man gør hvad. Denne erfaringsbaserede viden indebærer både faglighed og færdigheder om, hvordan og hvornår det er timeligt at arbejde i marken. Dermed åbner Dan for en forhandling ikke blot af vidensgrundlaget for projektet, men også for, *hvem* der skal forvalte fremtidens landskaber.

Denne iscenesættelse af landmændene som relevante aktører i landskabet eksemplificeres, når John fortæller, at han kan stå for afgræsning, hvis bare markerne holdes tørre. Dermed kan han hjælpe med at holde krattet i skak – til gavn for mindre konkurrencedygtige arter og biodiversitet. John fortæller yderligere, hvordan naboerne i landsbyen er glade for at se køerne græsse på engene og roser ham for at bevare det åbne landskab. John, Dan og de andre landmænd fremstiller på den måde landbruget som en del af løsningen på nutidens udfordringer i de danske landskaber. Efter at have sammenstillet landbruget som en del af naturen og udfordret myndighedernes viden placerer landmændene sig selv som oplagte aktører til at forvalte fremtidens landskaber, fordi de „bedst selv ved“, hvordan der skal plejes og produceres i overensstemmelse med natur og miljø. Dermed skaber landmændene et større fortælleplot (jf. Mattingly 1994; Ochs & Capps 1996, 2002), der binder fortid, nutid og mulig fremtid sammen (jf. Bruner 1986). Fortidens produktion og slægtens historie har givet landmændene et indgående kendskab til landskabet og naturen, men nutidens naturforvaltningsprojekter udfordrer denne produktionstankegang. Dog positionerer landmændene med deres situerede viden og erfaring sig som relevante aktører i forvaltningen af fremtidens landskab. Ved at anskue landmændenes udsagn som fortællinger, der binder fortid, nutid og fremtid sammen, argumenterer vi for, at landmændenes fortællinger samlet set fremstår som et fortælleplot, der peger mod et ønsket fremtidsscenario (jf. Mattingly 1994), hvor landbruget bevarer en central position i forvaltningen af landskabet. Dermed ser vi fortællingerne som en måde, hvorpå landmændene kan skabe mening og handlekraft under forandrede omstændigheder i form af øget fokus på natur og klima i landbrugsdriften samt i de landskabsforandringer, som den grønne omstilling foranlediger.

Fortællinger som forhandling af landmandsfrihed

Gennem de seneste 60-70 år har landbruget gennemgået store strukturelle forandringer, som har efterladt mange landbrug med en høj investeringsbyrde, stor gæld og øgede krav fra EU og statslige støtteordninger. Ydermere oplever landmænd i stigende grad at blive udnævnt som klimaskurke og et problem for den danske naturs trivsel. Denne artikel belyser, hvordan landmænd i Himmerland forholder sig til ændrede samfundsvilkår, landskabsforandringer og nye krav om grøn omstilling af deres erhverv. Vi argumenterer for, at fortællinger er en måde, hvorpå landmændene kan finde mening i de forestående forandringer og forhandle en plads i fremtidens landskaber. Artiklen viser, at dette sker på tre måder: For det første fremstiller landmændene landbruget som en del af dansk natur, for det andet anfægter de myndighedernes viden og fremhæver deres

egen, og for det tredje skaber de et samlet fortællerplot, der placerer landbruget som løsning på samfundets udfordringer inden for klima og biodiversitet. På denne måde er landmændenes fortællinger meningskabende redskaber, hvorved de navigerer i de forandrede omstændigheder og forhandler sig en plads i fremtidens landskab. Samtidig er landmændenes ønske om at indgå i projektet, men med øget selvbestemmelse en måde at forhandle sig til mere landmandsfrihed på.

Artiklens indsigter er højaktuelle i kontekst af den presserende klima- og biodiversitetskrisen, der stiller nye krav til landskabet og landbrugets rolle deri. Landbruget har med en politisk målsætning om at sænke sektorens udledninger en nøglerolle i den grønne omstilling. For nuværende beror denne proces på frivillighed – ligesom naturforvaltningsprojektet i Himmerland afhænger af konstruktivt samarbejde mellem landmænd og myndigheder. Derfor er gensidig lydhørhed afgørende, hvis de nationale mål for klima- og biodiversitet skal opnås. Vores undersøgelse viser (i forlængelse af andre studier, fx Anneberg & Bubandt 2016), at mange landmænd har en grundlæggende skepsis over for myndighedernes juridiske ret og videnskabelige autoritet, som er afgørende at have for øje i de forestående forandringer i landskabet. Vi peger på, at fortællinger som teoretisk og metodisk greb kan være med til at skabe bedre dialog mellem myndigheder og landmænd.

Yderligere illustrerer artiklen, at landmænd og myndigheder har forskellige tilgange til og opfattelser af, hvad natur er, og hvordan den bedst kan forvaltes. Dette udfordrer de samarbejdsdrevne naturforvaltningsprojekter og er derfor vigtigt at være opmærksom på, når fremtidens multifunktionelle landskaber skal forhandles, udformes og samskabes. Dette peger på et behov for kontinuerlig dialog mellem landmænd og myndigheder, som kan munde ud i konkrete handlinger, der kan accelerere den grønne omstilling i landbruget. Hermed bidrager artiklen med indsigter i kompleksiteten af forhandlingerne af fremtidens landskaber og viser, hvordan fortællinger er en aktiv del af de sociale og politiske forhandlinger mellem landmænd, myndigheder og det øvrige samfund.

Noter

1. Undervejs i artiklen benyttes betegnelsen „landmand“ fremfor en kønsneutral udgave, da langt størstedelen af vores informanter identificerer sig som mænd og selv bruger betegnelsen „landmand“ om deres profession.
2. Begrebet landmandsfrihed blev første gang fremstillet af Bernard Slicher van Bath i bogen *Geschiedenis van Maatschappij en Cultuur*, der udkom på hollandsk i 1978. Bogen er ikke oversat til engelsk, hvorfor vi løbende henviser til van Bath i van der Ploeg (2018).
3. Humus er en samlebetegnelse for de stoffer, der er tilbage, når bakterier, svampe, regnorme og andre jordbundsdyr har nedbrudt døde dyre- og planterester. Humus indeholder en stor

mængde CO₂ fra de nedbrudte dyre- og planterester, hvilket frigives, når markerne bearbejdes (Den Store Danske 2022).

4. Som en del af den multifunktionelle jordfordeling indgår klimalavbundsprojekter, hvor det planlægges at nedlægge pumpestationer og afbryde dræn og grøfter i området for at skabe en naturlig hydrologi. Dette skal bidrage til reduktion af drivhusgasudledning og renere vandmiljø (Naturstyrelsen 2022).

Litteratur

Andrews, Molly

- 2002 Introduction. Counter-Narratives and the Power to oppose. *Narrative Inquiry* 12(1):1-6. <https://doi.org/10.1075/ni.12.1.02and>.

Anderson, Jon

- 2004 Talking Whilst Walking. A Geographical Archaeology of Knowledge. *Area* 36(3):254-61.

Anneberg, Inger & Nils Bubandt

- 2016 Dyrevelfærdsstaten. Grisens krop, velfærdens historie og selve livets politik i Danmark. *Tidsskriftet Antropologi* 73:111-36. <https://doi.org/10.7146/ta.v0i73.107079>.

Barthes, Roland

- 1977 *Image-Music-Text*. London: Fontana Press.

Basso, Keith H.

- 1988 "Speaking with Names". *Language and Landscape among the Western Apache*. *Cultural Anthropology* 3(2):99-130.

Bruner, Jerome M.

- 1986 Experience and its Expressions. In: V.W. Turner & J.M. Bruner (eds): *The Anthropology of Experience*. Pp. 3-30. Urbana & Chicago: University of Illinois Press.

Bruun, Maja Hojer, Stine Krøijer & Mikkel Rytter

- 2015 Indledende perspektiver. *Forandringsstaten og selvstændighedssamfundet*. *Tidsskriftet Antropologi* 72:11-37. <https://doi.org/10.7146/ta.v0i72.104548>.

Bæredygtigt Landbrug

- 2017 Naturen i landbruget – landbruget i naturen. <https://baeredygtigtlandbrug.dk/2017/05/naturen-i-landbruget-landbruget-i-naturen-2/>. Tilgået 31.1.2023.

Danmarks Statistik

- 2018 Landbrugsstøtte svarer til overskuddet i dansk landbrug. <https://www.dst.dk/da/Statistik/nyheder-analyser-publ/bagtal/2018/2018-05-01-landbrugsstoette-svarer-til-overskuddet-i-dansk-landbrug>. Tilgået 11.2.2023.

- 2020 Danmarks landbrugsareal er stort internationalt set. <https://www.dst.dk/da/Statistik/nyheder-analyser-publ/nyt/NytHtml?cid=30807>. Tilgået 27.9.2022.

DCE – Nationalt Center for Miljø og Energi

- 2019 Danmarks nationalregnskabsrapport 2019. Emissionsbeholdninger 1990-2017. <https://dce.au.dk/udgivelser/vr/nr-301-350/abstracts/nr-318-danmarks-nationalregnskabsrapport-2019-emissionsbeholdninger-1990-2017/>. Tilgået 13.6.2022.

- Den Store Danske
2022 Humus. <https://denstoredanske.lex.dk/humus>. Tilgået 14.6.2022.
- Escobar, Arturo
1998 Whose Knowledge, Whose Nature? Biodiversity, Conservation, and the Political Ecology of Social Movements. *Journal of Political Ecology* 5:53-82. <https://doi.org/10.2458/v5i1.21397>.
- Europa-Kommissionen
2023 Krydsoverensstemmelse. https://agriculture.ec.europa.eu/common-agricultural-policy/income-support/cross-compliance_da. Tilgået 13.2.2023.
- Evans, James & Phil Jones
2011 The Walking Interview. *Methodology, Mobility and Place. Applied Geography* 31:849-58.
- Finansministeriet
2021 Aftale om grøn omstilling af dansk landbrug. Regeringen 4. oktober 2021. https://fm.dk/media/25302/aftale-om-groen-omstilling-af-dansk-landbrug_a.pdf. Tilgået 13.06.2022.
- Fritzbøger, Bo
2009 Det åbne lands kulturhistorie – gennem 300 år. København: Biofolia.
- FVM – Ministeriet for Fødevarer, Landbrug og Fiskeri
2021 Afrapportering. Ekspertgruppe med fokus på landbrugets økonomi. https://fvm.dk/fileadmin/user_upload/FVM.dk/Dokumenter/Landbrug/Afrapportering_fra_ekspertgruppe_med_fokus_paa_landbrugets_oekonomi.pdf. Tilgået 14.6.2022.
- Gherardi, Silvia
2008 Situated Knowledge and Situated Action. What do Practice-Based Studies Promise? In: D. Barry & H. Hansen (eds): *The Sage Handbook of New Approaches to Organization Studies*. Pp. 516-27. London: Sage Publications, Limited. <https://doi.org/10.4135/9781849200394.n89>.
- Gubrium, Jaber F. & James A. Holstein
2009 *Analysing Narrative Reality*. Thousand Oaks: SAGE Publications.
- Haraway, Donna
1988 Situated Knowledges. *The Science Question in Feminism and the Privilege of Partial Perspective. Feminist Studies* 14(3):575-99. <https://doi.org/10.2307/3178066>.
- Hastrup, Kirsten
1992 *Markens grøde*. I: K. Hastrup (red.): *Den nordiske verden*. Side 200-17. København: Gyldendal.
- Ingold, Tim & Jo Lee Vergunst
2016 Introduction. In: T. Ingold & J.L. Vergunst (eds): *Ways of Walking, Ethnography and Practice on Foot*. Pp. 1-19. New York: Routledge.
- Jackson, Michael
2013 *The Politics of Storytelling. Variations on a Theme by Hannah Arendt*. København: Museum Tusulanums Forlag.
- Jenkins, Richard
2014 *At være dansk. Identitet i hverdagslivet*. København: Museum Tusulanums Forlag.

- Klimarådet
2020 Kulstofrige lavbundsjord. https://klimaraadet.dk/en/system/files_force/downloads/kulstofrige_lavbundsjord_-_analyse_af_klimaraadet_0.pdf?download=1. Tilgået 23.6.2022.
- Kramer, Cæcilie Kildahl
2022 Kamp om jorden. Et antropologisk blik på „jordens folk“ i midten af klima- og miljøkampen. *Jordens Folk* 57(1):36-50.
- Krøijer, Stine
2020 *Figurations of the Future. Forms and Temporalities of Left Radical Politics in Northern Europe*. New York: Berghahn Books.
- Kærgård, Niels & Tommy Dalgaard
2014 Dansk landbrugs strukturudvikling siden 2. verdenskrig. *Landbohistorisk Tidsskrift* 1-2:9-33.
- Landbrugsavisen
2010 Natur er ikke gratis. <https://landbrugsavisen.dk/avis/natur-er-ikke-gratis>. Tilgået 14.2.2023.
2014 Landbrug er også natur, fastslår landskabseksperter. <https://landbrugsavisen.dk/avis/landbrug-er-ogs%C3%A5-natur-fastsl%C3%A5r-landskabseksperter>. Tilgået 14.2.2023.
- Landbrugsstyrelsen
2023a Grundbetaling og grøn støtte. <https://lbst.dk/tilskud-selvbetjening/tilskudsguide/grundbetaling-og-groen-stoette>. Tilgået 14.2.2023.
2023b Hvilke tilskud kan du søge med landbrugsreformen 2023-2027? <https://lbst.dk/tvaergaaende/eu-reformer/landbrugsreformen-2023-2027/hvilke-tilskud-kan-du-soege>. Tilgået 14.2.2023.
2023c Det skal du vide om landbrugsstøtten fra 2023. <https://lbst.dk/tvaergaaende/eu-reformer/landbrugsreformen-2023-2027/om-landbrugsstoetten-fra-2023#c104585>. Tilgået 14.2.2023.
- Larsen, Rasmus Blædel
2016 *Vilkår, virkeligheder & vanskeligheder i dansk landbrug – en etnologisk undersøgelse*. Ph.d.-afhandling, Saxo Institut, Københavns Universitet.
2017 Nutidige kulturelle repræsentationer af dansk landbrug. *Kulturstudier* 1:101-24. <https://doi.org/10.7146/ks.v8i1.96432>.
- Little, Robert Matthew & Lynn Froggett
2010 *Making Meaning in Muddy Waters. Representing Complexity through Community Based Storytelling*. *Community Development Journal* 45:458-73. <https://doi.org/10.1093/cdj/bsp017>.
- Mack, Gabriele, Christian Ritzel, Katja Heitkämper & Nadja El Benni
2021 The Effect of Administrative Burden on Farmers' Perceptions of Cross-Compliance-Based Direct Payment Policy. *Public Administration Review* 81(4):664-75. <https://doi.org/10.1111/puar.13335>.
- Mattingly, Cheryl
1994 The Concept of Therapeutic “Emplotment”. *Social Science & Medicine* 38(6):811-22. [https://doi.org/10.1016/0277-9536\(94\)90153-8](https://doi.org/10.1016/0277-9536(94)90153-8).
- Moezzi, Mithra, Kathryn B. Janda & Sea Rotmann

- 2017 Using Stories, Narratives, and Storytelling in Energy and Climate Change Research. *Energy Research and Social Science* 31:1-10. <https://doi.org/10.1016/j.erss.2017.06.034>.
- Mordhorst, Mads
2014 Arla and Danish National Identity. *Business History as Cultural History. Business History* 56(1):116-33. <https://doi.org/10.1080/00076791.2013.818422>.
- Møller, Per Grau, Rasmus Ejrnæs, Andreas Höll, Lars Krogh & Jesper Madsen
2002 Foranderlige Landskaber. Integration af natur og kultur i forvaltning og forskning. Odense: Syddansk Universitetsforlag.
- Naturen i Danmark
2013 Pilekrat. *Naturen i Danmark*. 8.8.2013. <https://naturenidanmark.lex.dk/Pilekrat.Tilgaaet.14.6.2022>.
- Naturstyrelsen
2022 Multifunktionel jordfordeling – MUFJO. <https://naturstyrelsen.dk/naturbeskyttelse/naturprojekter/multifunktionel-jordfordeling-mufjo/>. Tilgaaet 13.6.2022.
2023 Life Ip Natureman. Landmanden som naturforvalter. <https://naturstyrelsen.dk/naturbeskyttelse/naturprojekter/life-ip-natureman/>. Tilgaaet 14.2.2023.
- Ochs, Elinor & Lisa Capps
1996 Narrating the Self. *Annual Review of Anthropology* 25:19-43. <https://doi.org/10.1146/annurev.anthro.25.1.19>.
2002 *Living Narrative. Creating Lives in Everyday Storytelling*. Cambridge: Harvard University Press.
- Pascoe, Sophie, Wolfram Dressler & Monica Minnegal
2021 Storytelling Climate Change. Causality and Temporality in the REDD+ regime in Papua New Guinea. *Geoforum* 124:360-70. <https://doi.org/10.1016/j.geoforum.2019.09.014>.
- Peacock, James L. & Dorothy C. Holland
1993 The Narrated Self. *Life Stories in Process. Ethos* 21(4):367-83. <https://doi.org/10.1525/eth.1993.21.4.02a00010>.
- Pottier, Johan
2003 Negotiating Local Knowledge. An Introduction. In: J. Pottier, A. Bicker & P. Sillitoe (eds): *Negotiating Local Knowledge. Power and Identity in Development*. Pp. 1-29. London: Pluto Press.
- Riessman, Catherine K.
2005 Narrative Analysis. In: N. Kelly, C. Horrocks, K. Milnes, B. Roberts & D. Robinson (eds): *Narrative, Memory & Everyday Life*. Pp. 1-7. Huddersfield: University of Huddersfield.
- Sandercock, Leonie
2003 Out of the Closet. The Importance of Stories and Storytelling in Planning Practice. *Planning Theory & Practice* 4(1):11-28. <https://doi.org/10.1093/cdj/bsp017>.
- Socialdemokratiet
2023 Landbrug og fødevarer. <https://www.socialdemokratiet.dk/det-vil-vi/landbrug-og-foedevarer>. Tilgaaet 14.2.2023.
- Steffen, Vibeke

- 1997 Life Stories and Shared Experience. *Social Science & Medicine* 45(1):99-111. [https://doi.org/10.1016/S0277-9536\(96\)00319-X](https://doi.org/10.1016/S0277-9536(96)00319-X).
- Stock, Paul V., Jeremie Forney, Steven B. Emery & Hannah Wittman
2014 Neoliberal Natures on the Farm. Farmer Autonomy and Cooperation in Comparative Perspective. *Journal of Rural Studies* 36:411-22. <https://doi.org/10.1016/j.jrurstud.2014.06.001>.
- van der Ploeg, Jan Douwe
2018 The New Peasantries. Rural Development in Times of Globalization. New York: Routledge.
- van Hulst, Merlijn
2012 Storytelling. A Model of and a Model for Planning. *Planning Theory* 11(3):299-318. <http://www.jstor.org/stable/26004273>.
- Wolf, Eric R.
1966 Bønder. En socialantropologisk oversigt over bondesamfundets udvikling. København: Hans Reitzels Forlag.